

UREDNIŠTVO IN UPRAVA:
Videm, Via Vitt. Veneto, 32
Tel. 33-46 — Poštni predal (Ca-
sella postale) Videm 188. —
Poštni čekovni račun (Conto
corr. post.): Videm, št. 247418.

MATAJUR

GLASILO BENEŠKIH SLOVENCEV

NAROCNINA:

Za Italijo: polletna 300 lir —
letna 500 lir — Za inozemstvo:
polletna 600 lir — letna 1000 lir
— Oglasi po dogovoru.
Posamezna številka 25 lir

Leto X. — Štev. 19 (206)

UDINE, 16. - 30. NOVEMBRA 1959

Izhaja vsakih 15 dni

Spomenica predsedniku Segniju in Furlanska Slovenija

Ker je letos preteklo pet, kar je bil podpisan v Londonu tržaški memorandum in je prišla italijanska uprava v Trst, v Koper pa jugoslovanska, so se zbrali na Tržaškem vsi izvoljeni slovenski župani in občinski svetovalci ter še pokrajinski svetovalci vseh političnih strank za katere glasujejo tržaški Slovenci ter podpisali na italijanskega predsednika Segnija spomenico, v kateri so povedali, koliko je že realiziranih določil londonskega sporazuma in posebnega priloženega statuta in koliko pa še ne. Na žalost se pa posebno določila Posebnega statuta, ki govorijo o narodnih in ekonomskih vprašanjih slovenske narodne manjšine na Tržaškem ne izvajajo.

Slovenski tržaški izvoljeni zastopniki pa niso mislili samo na tržaške Slovence, ampak so se spomnili tudi goriških Slovencev in nas furlanskih Slovencev v

poglavju c.) svoje spomenice na predsednika Segnija pišejo o slovenskem šolstvu na Tržaškem, Goriškem in v Slovenski Benečiji.

Londonski memorandum je določal, da se morajo urediti razmere na slovenskih šolah na Tržaškem, ni pa mogoče upoštevati šol na Goriškem in v Slovenski Benečiji, ker sta ti dve deželi že bili takrat pod italijansko suverenostjo in mora zanj skrbeti italijanska vlada po določilih italijanske ustave. Ker se pa določila italijanske ustave pri nas še ne izvajajo, so opozorili predsednika Segnija, da mora tudi za nas nekaj napraviti. V svoji spomenici pravijo Tržaški Slovenci sledeče: »Slovensko šolstvo, kakor sicer vse ostale naše narodnostne pravice, pa mora najti primerno rešitev povsod, kjer biva v Italiji Slovenci; potemtakem tudi v Slovenski Benečiji. Nedopustno je namreč, da bi bilo dvoje ali celo trije vrst pripadnikov iste manjšine v isti državi; na Tržaškem Slovenci, zaščiteni po londonskem sporazumu, na Goriškem sicer z načelnim priznanjem osnovnih človeških in narodnostnih pravic, toda brez gori navedene konkretne zaščite, v Slovenski Benečiji in Kanalski dolini

brez enega in drugega.«

Hvaležni smo slovenskim izvoljenim županom, občinskim in pokrajinskim svetovalcem, da so se s svojo spomenico na Segnija pridružili italijanski komunistični in socialistični stranki glede potrebe po ustanovitvi slovenskih šol pri nas v Furlanski Sloveniji. Širi se krog javnega mišljenja, da je sedanje stanje glede osnovnih šol v Furlanski Sloveniji nezdružljivo. Širi se duh pomirjenja med državami v svetu, toda tudi znotraj držav, in sicer tudi v Italiji, morajo odpasti sedanje ovire hladne vojne med istimi državljani, ki ustanavljajo dve kategoriji ljudi: eni imajo pravico imeti pouk v svojem narodnem jeziku drugi pa ne. Ne sme biti zapostavljanja, ne sme biti krivice, nastopiti mora tudi v državi pomirjenje ljudi dveh različnih jezikov. Ne rabimo sestankov na najvišjem nivoju, ampak samo sestane kompetentnih ljudi v ministrstvu za prosveto in pa s glasje vseh demokratičnih strank v italijanskem parlamentu, da se mora spoštovati italijanska ustava tudi glede Furlanske Slovenije na področju šolstva, cerkve, uporabe slovenskega jezika v javnosti ter ekonomskih pravic.

Beg žensk v mesta

Mislimo, da ga ni odraslega človeka v videnski provinciji, ki ne bi vedel, da se hribovski kraji, bregji nimar bolj hitro izseljujejo. To vedo vsi domači ljudje-Furlani in Slovenci. To vedo tudi tisti, ki prihajajo iz južne Italije in so že nekaj let pri nas.

Vse stranke, vsi partiti o tem razpravljajo. O tem problemu diskutirajo tudi na vsaki seji pokrajinskega sveta, napraviti pa ne morejo ali nočejo ničesar.

Iz naše Furlanske Slovenije se prav tako hitro izseljujejo ljudje kot iz drugih hribovskih krajev Furlanije: iz dolin Cellina-Meduna, iz Alto Tagliamonta in iz Beie.

To mi sami dobro vemo, vemo pa še nekaj drugega. Ne gredo namreč proč samo naši puobi in moške ter čede in žene na delo v Švicero, Belgijo in Francijo ter drugam, ampak se dogaja še druga stvar. Naše čede: tiste, ki hodijo na delo drugam in tiste, ki ostanejo po nekem čudežu še doma, ne marajo ostati in dosti jih je, ki se ne marajo poročiti, omožiti na kakšno domače posestvo. Če le morejo, nočejo naše čede ostati doma v naših vaseh.

Prej smo samo brali v žurnalih, kako po Piemontu in v drugih provincah Italije vse mlade ženske bežijo proč od doma in noče nobena ostati na vasi.

Mi samo vemo, da ni lepo živeti na vasi, da je delo bolj umazano in bolj dolgočasno kot v mestih, da ni po vaseh cinema, da ni priložnosti za ples, da ni toliko prilik za zabave. Naše vasi v Furlanski Sloveniji niso dosti bolj ravne in umazane kot so vasi po italijanskih krajih v hribovskih krajih, v bregjih. Nekaj boljše so razmere v ravnini, furlanski, venetski, lombardski ali kateri drugi, ma tudi v vaseh po ravnini nočejo ostati mlade čede doma, čeravno imajo večje prilike za cinema, so hiše boljše in se lahko kam potegnejo z motocikletami in korierami na kakšen ples.

Poprej so mnoge naše dikle-domestice-assistenti di casa delale nekaj let, prispevale precej denarja zato, da so se vrnile domov in se poročile z domačimi puobi.

Zdaj so pa strašno redke naše ženske, ki delajo po mestih, da bi se hotele za nimar vrniti domov. Pridejo še pogledati: prva leta so za vsako licenco doma, potem bolj redko, dokler ne pozabijo na svoj kraj.

Postaja pri nas velik problem, da bomo ostali brez žensk, ki vse norijo za mestom, tiste, ki delajo zunaj in tudi tiste, ki so še doma.

Razumemo, da ostanejo v mestih tiste, ki se poročijo z Italijani ali pa tudi

z drugimi foresti v Švicero ali pa tudi drugod. Težje pa je, da ostanejo po mestih, tudi tiste, ki se niso poročile ali pa se ne bodo več, ker so že v letih. Za te naše ženske bi bilo boljše, če bi se vrnile domov, ker je pač življenje na naši vasi vseeno boljše kot pa če živijo same po mestih posebno ko bodo še bolj v letih. V naših italijanskih mestih je pa še to, da je ljudi preveč in tudi polno dizokupiranih žensk, in enkrat je delo, pa ga nato ni dolgo časa. Na vasi je pa dela nimar dosti, še preveč. Koliko pa je bolj zdravo kot pa v mestih! Pogledati je treba samo tiste čede, ki so že nekaj let v mestih, kako slabo izgledajo v primeri s tistimi zdravimi rdečimi čedami, ki so ostale doma.

Vemo, da je problem urbanizacije, kot se temu bežanju ljudi s kmetov v mesta pravi, zelo kompliciran ekonomski, socialni in za nas še narodni problem.

Vemo tudi, da bodo ljudje bežali z naših krajev v mesta, dokler ne bo rešen problem hribovskih krajev, montagne na drugačen način, kot ga rešujejo sedaj. Dokler bodo naše vasi umazane, zanemarjene, dokler bo delo težko in umazano, zraven pa še slabo plačano in samo par mesecev na leto, bodo naši ljudje bežali, zlasti pa bodo naše mlade čede bežale v mesta, in jih ne bo nobeden zadržal. Bežijo na žalost v mesta tudi tiste čede, ki bi lahko doma ostale. Če bi bilo pri nas vsaj nekaj industrije, in sicer ne prav v vsaki vasi, ampak tu blizu v ravnini, potem bi več kot po ovica ljudi raje ostala doma in se vozila na delo. Bilo bi tudi več zabave, kot jo mladi človek sedaj zahteva.

Smo pred problemom kot toliko drugi italijanski kraji, da bomo v nekaj letih, če pojde tako naprej, ostali brez mladih žensk, da ne bodo tudi tisti naši puobi, ki bi radi ostali doma, se mogli oženiti, da ne bo gospodinj za naše kmetije, za družine, za dom.

Umazana, zanemarjena, zaostala, zapostavljena Furlanska Slovenija, brez industrializacije, samo s postavami o montanji ne bo zadržala svojega rodu doma. Mladi puobi, mladi moški še najdejo pot domov, mlade ženske in čede nimar manj.

Bojimo se, da bodo oblasti še toliko časa zanemarjale problem hribovskih krajev, da ne bo več ljudi, interesentov, ne samo v Furlanski Sloveniji, ampak v vseh hribovskih krajih Furlanije, ki bi jih rešitev hribov še zadržala doma.

Ekonomski problemi sedanjega italijanskega sveta razjedajo našo družbo. Vse odhaja, ostajajo samo invalidi: starci, bolniki in nimar bolj redki otroci.

Ali je to jesen?

Smo v novembru, ki je pri nas ceden izmed tistih mesecev čakanja, ki ni ne zima in ne več jesen.

Borna mičkena naša letina je pospravljena in bi zalegla komaj do božiča če ne bi imeli naših emigrantov, njihovih rimes.

Počasi prihajajo že domov tisti naši emigranti, ki imajo težko, grdo delo na odprtem. Kakor hitro pritisne v severnih deželah malo bolj mrzlo vreme in začne zmrzovati, se ustavijo dela na odprtem in prihajajo naši nezaključeni emigranti domov.

Ko bi mi živeli v malo bolj rodovitnih krajih, ki bi imeli vsaj nekaj industrije, bi bil tačas leta najlepši. Dela na poljih in travnikih ni preveč, ker mora biti že vse pospravljeno. Vreme je tačas toliko sveže, da človeku diši rečeni kostanj burica, pa že novo vino. Lepo bi bilo tudi postopati s psom in s piško na ramenu po poljih. Tudi vuzeia s polento je v nekaterih krajih tako prirojena navada, da se je naš človek ne more zlepa odreči.

Lepo bi tudi bilo ogledovati prašiče, ki bi ravno zdaj se morali najbolj popraviti.

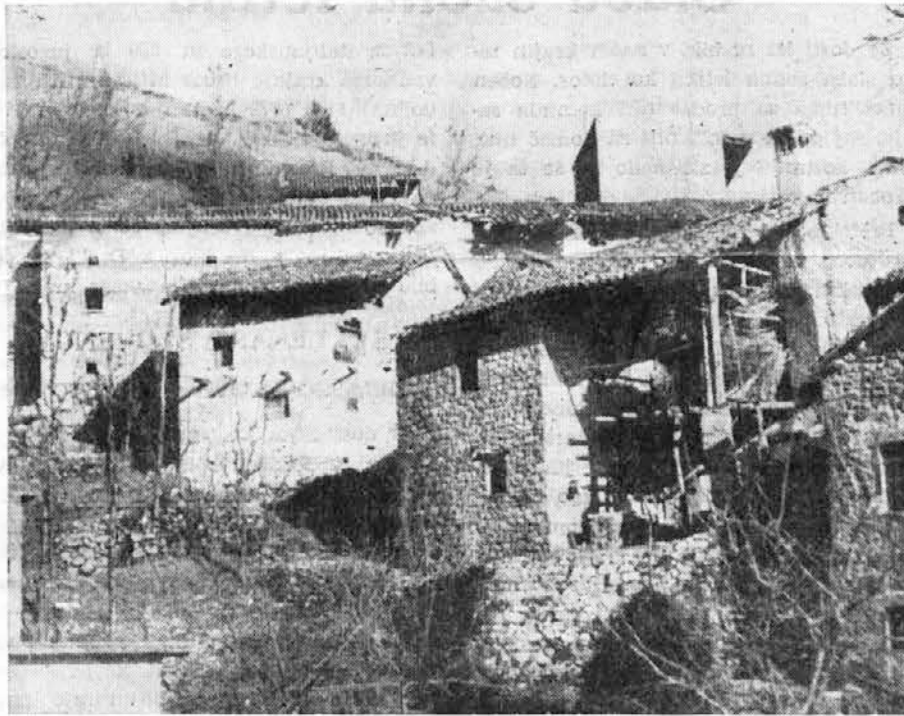
V kletih bi moralo biti največ pridelkov: krompirja, jabolk, hrušk, vrzotov, repe in vsega drugega.

Vse to bi bilo, če bi imeli fundament, temelj v neki stalni službi, v fabriki in bi hodili po delu domov, opraviti že nekaj ur dela in uživati v prijetnih dobrotah naše predalpske zemlje, na robu Furlanije v lepem sosestvu s Furlani.

Tako pa sedaj: Kostanj pobira bolehen, nima ga kdo pobirati in kdo kupovati v Furlaniji. Doma ni bilo preko leta nikogar, ki bi z veseljem opravil kmečka dela in zato je vsako leto manj pridelkov. Domačega vina, mladega sladkega mošta, je nimar manj in vserod točijo samo strupeno vpljovo. Redki so, ki se mučijo, da zredijo prašiča. Vsak študira, možko ali žensko, kam bi jo potegnil na pomlad na delo. Vsem se zdi domača zemlja samo provizorična rezidenca. In kadar se čutiš provizoričen, potem ne praviš nič za stalno, potem živiš samo od butege, seveda če imaš denar. Jesen ni več jesen, če ni ljudi doma, pač pa samo čas za čakanje, da se bo kaj spremenilo.

Vsi nekako živijo v pričah kovanju, kdaj bodo začeli v decembru prihajati prve večje družbe in klape emigrantov domov, da bo več denarja, več veselja po oštarijah, več harmonike in pesmi. Zdaj so časi za semnje v Čedadu in drugod. Še so semnji, toda samo po tradiciji, ker vozijo korijere vsak dan ljudi v mesto in ni treba čakati še na semenje.

Zivimo pač življenje krajev, kjer kmetijstvo propada in kjer dajejo ton

Tako zgledajo hiše v Bregu v Terski dolini, ki je ena najbolj revnih in zapuščenih vasi zapadne Furlanske Slovenije.

POLITIČNA OPREDELITEV NAŠIH LJUDI

Pred petdesetimi leti

Dne 12. junija 1910 so se vršile dopolnilne volitve v provincialni svet v Vidnu za čedajski mandament. Nastopili sta dve stranki: katoliška in liberalna. Od petih kandidatov so bili trije Slovenci

življenju emigranti: dobra plača - dobra letina, slaba plača - slaba letina. Ni več prave jeseni, ker nismo odvisni več od zemlje in zato ne moremo več uživati tistih dobrih stvari, ki jih je poprej prinašala jesen.

Naši otroci hodijo v šole od prvega oktobra naprej, toda nimamo pravega veselja, ker so te šole zanič in ker ne prinašajo pravih kvalifikacij in pravih služb za nas. Vserod je polno teh maeštrin, ki se brigajo samo za svoje stvari in bežijo vsak trenutek, ko so brez dela, v mesto.

Zdi se nam, da smo kot lastovke, ki komaj čakamo, da bi šli kam drugam, kjer bi bilo boljše in bolj veselo. Doma so nam podrli gnezda in se ne moremo postaviti.

Vemo vsi za zdravilo, vemo vsi za recept, kako bi bila lahko naša jesen lepa in prijetna kot drugod, toda nobeden nam noče pomagati, da bi bilo tudi pri nas toplo, prijetno in tako kot se spodobi za civilizirane narode.

kar je pravilno, ker je naš okraj nad po'ovico slovenski. Zmagala je katoliška in sicer je dobil največ glasov: Ivan Trinko, 2.044 glasov, za njim inž. Carbonaro tudi Slovenec 1.774 glasov in nato Furlan prof. Goia 1.550 glasov. Od liberalne stranke je dobil največ glasov Slovenec profesor Musoni 1.192 glasov in za njim Italijan Ropi-Morelli 1.112 glasov.

Po zadnji vojski pobira največ glasov pri vseh volitvah: ali za parlament ali za provinco ali za občine demokrščanska stranka. Enkrat so stranke, in med njimi tudi katoliška, postavljale za svoje kandidate v Furlanski Sloveniji Slovence domačine, sedaj pa samo tujece, takšne ljudi, ki pridejo prvič v naše kraje ob volivni kampanji.

Mi pa pravimo, da to ne bo moglo iti tako naprej, ker gredo naši ljudje po svetu in postajajo nimar bolj pametni in razgledani in kar je najbolj glavno neodvisni. Našim ljudem se ni treba bati, kot enkrat, oblasti, ker služijo solde v tujini in niso doma od nobenega odvisni. Zato bomo zahtevali, da nas bodo morali zastopati v parlamentu, v regione, kadar bo, in v provincialni svet naši domači ljudje. Za komune so pa na razpolago tisti domači koštruni, ki jih pasejo sekretarji.

Življenje za ljudi v Bregu je težavno

Vas Breg (Pers) je sigurno ena najbolj ubogih in zapuščenih videnske provincije. Kdor ni bil nikoli v tej gorski vasi, si še predstavljati ne more v kakšnem disperanem stanju živijo ti ljudje. Odkar je bila vas odcepljena od Gorjanov (Montenars) in priključena k Brdu so samo v toliko na boljšem, da jim prihaja v vas bolj redko pošta in mjeđihova pomoč, vse drugo je po starem. Ceste še nimar nimajo narete, ker je zanjo potrebno dosti denarja in ta kje naj se vzame, ker komun Brdo ne zmora s svojo bilanco. Ljudje zapuščajo vsako leto v večji meri svoje uboge bajte in odhajajo v estero.

Zadnja leta je emigriralo za stalno 14 družin (familij), ostale imajo pa tud več kot polovico svojih članov po svetu. Prirastek prebivalstva je zato zelo majhen. Takoj po drugi svetovni vojni (ueri) je bilo v Bregu okoli 200 ljudi, danes pa smo jih našli komaj 60 in še to so skoraj samo stari ali delanezmožni ljudje in otroci. Ti ljudje nimajo drugih entrat kot tiste, kar jim pošljejo emigranti.

Pred leti so zgradili novo šolo, ker so jo bili zelo potrebni, kajti otroci so se

učili v seniku nad hlevom. Šola je lepa a kaj pomaga, ko pa sedaj ni otrok. Letos jo obiskuje namreč samo pet otrok, drugo leto pa bodo samo trije.

Državo bi moralo takšno stanje zaskrbeti, ker drugače bo vas v nekaj letih izumrla. Prazne hiše emigrantov že razpadajo in razvaline preraščajo koprive in takšni usodi je zapisan ves Breg, saj se že maje.

Če bi ljudje dobili zaposlitev na domačih tleh, bi prav sigurno ne hodili v svet. In pomislimo koliko javnih del (lavori pubblici) bi bilo potrebno izvesti v naših krajih. Vse gore so gole in se udriajo ob vsakem najmanjšem dežju plazovi, ker ni drevja, da bi zadrževalo vodo in zemljo. Poleg tega bi se lahko v Terski dolini razvila kakšna industrija, sedj po goji za to ne manjkajo. Vode in električne energije je tukaj zadost, da bi poganjale industrijske objekte. Tle bi seveda morala priti na pomoč država, ker pri nas ni premožnih ljudi, da bi zmogli postaviti kakšno industrijo z lastnimi sredstvi, je pa dosti pridni delavni rok, ki čakajo na delo.

CEDAD

SLAB SENJE'N SV. MARTINA

Letos je bil v Cedadu zlo slab senjen sv. Martina. Dež je lil ves dan in zatuó ni bluó ne kucev in ne prodajalcev. Na placu so stale dve prazne »giostree« in oštarije so bile malo bolj polne kot ponavadi in nič drugega. Ta tradicionalni senjen je šu letos mimo nas kar neopaženo.

Včasih je bluó na ta dan vse živo v Cedadu. Ljudje so parnesli na trg svoje pardjelke in z izkupičkom nakupili vsega nucnega za hišo in družino. Sedaj pa je nimar manj ljudi par hiši in zatuó nimar manj pardjelke za prodajat. Zemljo je težkuó obdajelovati v hribovskih vaseh, buojs in buj lahko se zasluži v esteru.

Uržuh, da ni več tarkaj pardjelku na trgu je pa tudi ta, da hodijo sada kupci sami po vaseh. Sada imajo skoraj vse vasi cješte in zatuó vidimo tud po zakotnih krajih kamjone, ki so paršli po drva, živino in druge reči. Senjen sv. Martina se bo s časom morebit popouna opustil. Škoda, vsi smo ga radi pričakovali!

NESREČA NE POČIVA

Jožef Dugar iz Srednjega je padu po štjengah, kar je šu v senik in se močno

udaru v glavo. Ozdravil bo v treh tednih. Sergio Lesica iz Senčurja je padu več metru globoko iz armadure in si zlomu kolek (bačino). Zdravi se v špitalu.

Dino Pavša iz Bodigoja je padu in se močno udaru v glavo in ušafu še več drugih lažjih poškodb. Ozdravu bo v 20 dneh.

Jožef Stanič iz Ošnjega se je zaletu v Škrutovem v nek avtomobil, ki je stal na cješti. Par padcu si je zlomu nogo in zatuó se bo muoru zdraviti mjesec dni.

ZIMSKI URNIK AVTOBUSA VIDEM-STARA GORA

S 1. novembrom je stopil v veljavo tale urnik avtobusa, ki vozi iz Vidma na Staro goro: odhod iz Vidma (Piazza Venerio) ob 8,45; odhod iz Stare gore pa ob 12. uri. Ta urnik velja do 30. aprila 1960.

Karakteristična stiskalnica sadja

Po tem starodavnem sistemu še danes stiskajo sadje po hribovskih vaseh Nadiške doline. Skoraj v vsaki vasi imajo sredi trga velikansko kamenito kolo in leseno korito, v katerega nasujejo jabolka in hruške, ki jih ne morejo prodati

na trgu. Ko zavrte kolo, priteče po koritu sladki mošt, katerega zelo radi pijejo v zimskem času, ko so zbrani okoli ognjišča. Letos je bila zelo slaba sadna letina in zato ni skoraj nikjer zaškripala stiskalnica, zima bo dolgočasna.

TAJPANA

Dobre in slabe iz našega komuna

Pred dnevi je TELVE dala vjedat našim ljudem, da bodo v kratkem napeljali telefon tudi v gorsko in zapuščeno vas Brezje. Že več let so ljudje čakali, da bi jim napeljali telefon, a njihova prošnja je nimar naletela na gluha ušesa in šele po interesamentu onorevolja Vittorja Marangoneja se je nekaj zganilo. Komunski poglavarji, ki bi morali biti prvi za se interesirati, da bi se napeljal telefon tudi v Brezje, se niso maj interesirali, kot se ne interesirajo za druge reči, ki bi bile potrebne biti narejene.

Pravijo, da hoče komunska demokristjanska administracija kaznovat (štrafat) Brježene, ker niso maj klonili ob priliki volitev volji nekdanjih fašistov, ki se skrivajo pod maškero demokracije kristjane in ki danes gospodarijo na komunu.

Pa povejmo še nekaj drugega. Pisali smo že enkrat, da so v Viskorši začeli delati zadružni hlev (stalla sociale), zdi se pa, da ne gre vse dobro. Tisti štirje, ki so dali iniciativo za to delo, so ostali edini v takomenovanem »Consorzio Miglioria Montana«. Nobeden živinorejec ni do danes vstopil v ta konzorej. Ne vemo zakaj. Morebit ljudje nimajo zaupanja (fiducia) v te pobudnike, ker so ti v preteklosti že imeli v rokah in administrirali viskorško koperativno, ki kakor vsi vemo, je slabo končala.

Začeli so popravljati cestu, ki vodi iz Platišč k Mostu na Nadiži. Bil je skrajni čas za nardit do delo. Dela vodi komunski odbornik (assessore), katerega vsi dobro poznamo. Sedaj vemo tudi zakaj se je ta tako potegoval za stolček na komunu. A to ni važno, glavno je, da bi bilo delo narejeno.

Naš komun mora biti zelo važna točka za videmske politike. V zadnjih 14. dneh smo videli kar štiri parlamentarce,

ki so prišli kar eden za drugim.

Pa še eno dobro novico. Industrijalec Gino Blazutto iz Sv. Ivana ob Nadiži bo postal v naše vasi stolo (kandreje), da jim bodo naši ljudje spletili sedeže s slamo, tako kot že delajo v Rezi in Učji. Ženske, ki se bodo preje izučile v posebnem kursu kako se opravlja to delo, bodo mogle kar dobro zaslužiti. Kot pravijo bo vsaka ženska lahko zaslužila od 1000 do 1200 lir na dan. Naši komunski poglavarji bi morali podpirati to iniciativo s tem, da bi dali na razpolago v komunu ali kje drugje lokalje, kjer bi se učile žene, ki se nameravajo baviti s tem delom.

Zdaj pogledjmo še to slabe. Ni dolgo od tega, da so napeljali v novo šolo in otroški vrtec in Tipani vodo. Vodo so zajeli naravnost iz potoka, ki teče zraven šolskih lokalov. Ta voda seveda ni filtrirana in povrh tega je še umazana, ker se noter stekajo vsa gnojišča Gorenjega Borgia, da ne govorimo o nočnih »bokalih«, ki jih tam spraznujejo. To je prava »vergogna« za naš komun. V našem komun manka dobre pitne vode, saj da je Krnahta pitno vodo kar sedmim komunom v Furlaniji. Kdo bo odgovoren, če bodo naši otroci dobili tifo ali kako drugo bolezen zavoj nezdrave vode? Pravijo, da ni pitna, a kdo bo mogel braniti malim otrokom, da je ne bodo pili?

NEME

CESTA NEME - RAMANDOL

Tele dni bojo začel naprej delat novo cješto, ki bo vezala Neme z Ramandoljem. Začel so jo delat že lani, a so muorli »sospendirati« z djeli, zatuó ki je zmanjkal denar. Šperajmo, da jo bojo nardil do konca velazime, saj tle ponavadi ni hude zime, da ne bi mogli kopat.

REZIJA

Oddaljene vasi se pritožujejo

Pred dnevi je prišlo na komunu med županom in nekaterimi komunskimi svetovalci do hudega sporu, ker se dohodki (entrate) komun ne razdeljujejo sorazmerno med posamezne vasi. Najbolj so se pritoževali tisti iz oddaljenih vasi in prav posebno Učja.

Ta mala vasica, ki je najbolj oddaljena in najbolj revna, je poponoma zapuščena. Tu se ne izvajajo nikakšna javna dela in komun ne skrbi niti za vzdrževanje dva kilometra dolge vsake ceste, ki pelje iz razpotja pri Belem potoku proti Krnici. Ljudje so primorani vzdrževati to pot sami na lastne stroške. Vse drugače pa je seveda v Ravenci, kjer je sedež komun. Tu delajo najrazličnejša javna dela na komunske stroške in ne manjkajo niti olepševalna dela, ki so košala desetine milijonov lir.

Zastopniki Učje in njeni prebivalci imajo čisto prav, da protestirajo, kajti zapuščeni so vse skozi, odkar je bil osnovan komun Rezijski. Ne samo zapuščeni, tudi izkoriščani so bili bolj kot katerakoli druga vas. Pred nekaj desetletji so se tu raztezali veliki gozdovi, a takratni komunski administratorji so jih dali izsekati, tako da danes nima Učja nika-

kega bogastva. S tistim ogromnim izkupičkom, ki so ga čobili za les, in to so bili že v tistih časih težki milijoni, bi se moglo marsikaj napraviti v Učji. Uboga vas ni imela od tega prav nič, vse je šlo in še gre samo za Ravenco in bližnjo okolico. Tam so zgradili in še gradijo ljudske hiše, velikanske moderne šole, parki in celo tlakovane ceste. Imeli so toliko denarja, da so celo zgradili kasarno, ki so jo dali potem v najem državni upravi. Učji pa niso napeljali do danes niti električne luči.

To nam dokazuje, da vodijo komun taki administratorji, katerim ni mar za oddaljene vasi. Čudno se nam pa zdi kako je to, da vodijo komun že desetletja izključno ljudje iz Ravence, ki šteje komaj 350 prebivalcev, dočim ko so ostale vasi vse večje in vse skupaj tvorijo več kot 3000 duš. Nekaj krivde moramo pripisati seveda tudi ljudem samim, ker se ne znajo uveljaviti pri volitvah. Zapuščene vasi tvorijo večino prebivalstva in če bi se te organizirale, bi prav lahko imele v rokah občino. Na to bi morali misliti ne ko bomo na pragu volitev, ampak že sedaj, da bodo imeli dovolj časa za zbrati dobre administratorje in pripraviti program.

SV. PETER SLOVENOV

Slaba sadna letina

Že dosti let ni bila v naših krajih tako slaba sadna letina kot letos. Noben kmet nima za prodati niti kvintala sadja, saj ga ni zadost niti za domač nuc. Tud kostanja je zlo malo in še ta je droban in črviv.

Pretekla leta so si ljudje s prodajo sadja dosti pomagali. Puojski pardjelki so v gorskih krajih bolj slabi, ker je zemlja malo rodovitna, a za sadjarstvo kot nalašč narejena. Ljudje so si tako pomagali s sadjem, da so se buj lahko preživljali, a letos, kakor pravijo kmetje, se obeta velika mizerja. O sv. Martinu so pospravili že vse pardjelke kar jih je bilo in napravili ratinno. Ko bojo odštjele še za dajatve, več kot kakšnemu ne bo ostalo tarkaj, da bi se preživljal tri mesece. Iz stiske jih bojo morali rešiti emigranti, ki se bodo vrnili okoli božiča damu. Če so močno delali in pridno šparali, se bojo družine mogle preživeti v njihovimi prihranki do novih pardjelkov. Več kot kajšen se je pa odločil, da puojde še pred zimó kam na djelo, ker bi doma ne mogel živeti.

Zavoj tega žalostnega stanja so kmetje iz Nadiške doline sklenili, da se bojo sestali 15. decembra v Sv. Petru, kjer bojo diskutirali o težavnih problemih kmetov in kaj jim je storiti, da se zbuojsa njihovo stanje. Tega sestanka kmetov se bojo udeležili tud zastopniki kmečkih organizacij iz Vidma in nekateri parlamentarci, med njimi onorevole Beltrame in Marangone.

Troštamo se, da bodo naše komunske administracije zavzele isto stališče kot kmetje, se pridružile k njim za skupno akcijo, ki naj bi se nardila za oprostitev dajatev za prihodnje ljeto.

MALI OBMEJNI PROMET

Mjesca oktobra je bluó skuz obmejne bloke v naši daželi 13.778 prehodov. Nimar največ prehodov je v Stupci, kjer je tle blok prve kategorije in zato vidimo po naši dolini tud dosti avtomobilov od estera, ki prihajajo iz ali v Jugoslavijo.

Skuz blok v Stupci je bluó 6572 prehodov: 1396 iz italijanskega kraja in 5176 iz jugoslovanskega; skuz Učjo (komun Rezijski) 840 (408 iz italijanskega in 432 iz jugoslovanskega kraja); skuz Most na Nadiži (komun Tipana) 1210 (61 iz italijanskega in 1143 iz jugoslovanskega kraja); skuz Polavo pri Ceplatiščih (komun Soyodnje) 610 (110 iz italijanskega in 500 iz jugoslovanskega kraja); skuz Solarje pri Dreki (366 iz italijanskega in 892 iz jugoslovanskega kraja); skuz Klinac (Idrijska dolina) 372

CENTA

PROBLEM, KI GA JE TREBA HITRO RESITI

Če ne bo ostalo vse samo pri obečah, bodo naredili novo cesto, ki bo vezala Filipan s Cento. To noticijo je poslalo ministrstvo za javna dela (Ministero Lavori Pubblici) komun. Filipan je oddeljen od Cente okoli 8 km, a za priti v ta center morajo ljudje napraviti kar 20 km, ker morajo iti preko Gorjanov, Rtinja in Manjana. Centa je znano mesto po svoji slikoviti legi, luksuznih vilah in tradicionalnem sejmu. Vsako sredo zahaja semkaj vse polno trgovcev, po drugi strani pa vidimo ubogo ljudstvo iz Filipana in okolice, ko nosi na čentski trg tovore na hrbtu.

DREKA

Ljudje se troštajo, da bo ljetos kaj buojs v šuoli kot lani. Lansko ljeto so v Dreki zamenjali kar štiri učitelje in tuó so otroci zlo občutili. Komaj so se navadili enega učitelja in že je paršu drugi, ki je imel druge navade in drug sistem za učenje in takuó so se otroci prav malo naučili. V naše kraje pridejo učitelji suplenti, da si pridobijo nekaj puntov za napredovanje, a tle nimajo obstanka, ker nalete na slabe življenjske pogoje. Po našem mnenju bi bluó prav, da bi pošjal v naše kraje domače učitelje, ki poznajo naše razmere in se zato bolj lahko prilagodijo skromnemu življenju in tudi pri učenju imajo večje uspehe, ker zastopijo buojs otrokovo dušo. En učitelj iz mesta ali celo iz Južne Italije ne bo mogel dati otroku tistega, kar mu lahko da domačin.

FOJDA

V Podklapu so končali djelat zid pod cjevkvijo in nardili spredaj velik plac. Sada ima vas čisto drug videz in kamijoni in avtomobili, ki pridejo sem, imajo prastor kje se ustaviti in obrniti.

Zlo potrebno bi blo, da se na cesti, ki peje iz Cenebole v Podvrata v kraju Robnardi ograjo, ker je nagobarno, da človek ponoči pade v globok prepad. Tisto djelo ne bi koštalo dosti in ljudem se ne bi bilo treba bati hoditi po tisti cesti kar je tema.

TAVORJANA

Pred dnevi so videmski žurnali pisali na dolgo in široko o nekajnih vandalih, ki so razbili na britovu v Mažerolah spominsko ploščo na grobu. Tajnska djela so rjes obsojenja vredna. Toda takuó hudo še ni, da bi samo zavoj tega muorla biti postavljena karabinjerska postaja v Mažerolah, kot so predlagali tisti žurnali. V Mažerolah so ljudje pošteni in mislivo, da bojo sami odkrili vandala, ki najbrže ni zdrave pameti, ker tajnsnih dejanj ni zmožen normalen človek.

AHTEN

NIMAR SAMO OBECE

Ceglih je preteklo skuažej eno leto in pol odkar je pouodnja napravila tekaj škode v naših krajih, še nič ne zgleda, da bi popravili vodni nasip ob Malini v Ahtnu. Tle je še nimar vse razdrto od pouodnje in človek ima vtis, da je šla pravkar mimo huda ura. Velikanske skale, hlodi in druge reči so še nimar na kupih, kot jih je pustila voda. Obečujajo in obečujajo in tako gre čas naprej ne da bi se pričelo z djeli.

»Zluodejev most« v Cedadu, kjer se ustavlja vedno polno ljudi, da gledajo bistro Nadižo, ki teče pod mostom.

Sedemdesetletnica dr. Andreja Budala Koliko se v Italiji čita

Slovenski pisatelj dr. Andrej Budal je eden izmed redkih, ki je živel takorekoč dolgo let med nami furlanskimi Slovenci. Leta 1923 so ga poslale italijanske šole v obliki na slovensko nižjo realko v Vidmu, in ko je bila ta ukinjena je poučeval slovenščino na italijanskem trgovskem zavodu v Vidmu slovenščino in nato francoščino. Okoli dvajset let je živel, učil in delal v Vidmu in je dobro poznal razmere v Furlanski Sloveniji pod fašizmom.

V Vidmu se je seznanil in sprijatelžil z našim Ivanom Trinkom. Oba sta si bila v svojem delu podobna. Trinko in Budal sta posredovala italijanskemu kulturnemu svetu s prevodi in z informativnimi članki znanje o slovenskih in jugoslovanskih knjižnih delih. Dr. Budal je pisal v furlansko revijo »Ce fastu«, v »Rivista orientale«, v »Rivista di letteratura moderna«, v »Enciclopedia Treccani«, v »Dizionario delle Opere Bompiani« in še v druge italijanske periodične publikacije o slovenski in jugoslovanski literaturi. Iz italijanske literature pa je prevedel na naš slovenski jezik Fogazzarov roman »Svetnik«, Boccacciov »Decamerone« Silva Pellica »Moje ječe«, Grazie Deledda »Sardinske novele«, Vergov »Pastir Zeli« in še razna druga italijanska literarna dela.

Zdaj ob njegovi sedemdesetletnici se sprašujemo, ali je doživel kakšno priznanje za širjenje italijanske književnosti v tujini? Njegovi rojaki Slovenci na Tržaškem in Goriškem so se ga spomnili in proslavili njegovo sedemdesetletnico v dvorani na stadionu I. maja v Trstu. Tržaški slovenski pevski zbori so peli slovenske narodne pesmi in slovenski igralci so recitirali nekaj Budalovih pesmi. Vsi slovenski listi so pisali o velikem delu, ki ga je opravil slavjenec v svojem življenju. Znano nam je, da italijanska vlada ne pozablja na tiste italijanske književnike, ki širijo s prevodi, eseji in članki znanje o italijanski literaturi v svetu. Mnogo je moral dr. Budal pretrpeti od fašizma zaradi svojega delovanja na slovenskem knjižnem polju in zato bi bilo po našem skromnem mnenju prav, da bi sedanja italijanska vlada v sedanjih demokratičnih prilikah spomnila na tistega, ki je že nekaj desetletij nesebično na delu, da bi posredoval med sosednjimi narodi med Italijani in Jugoslavi izmenjavo kulturnih dobrin. Dr. Budal še trpi na posledicah, ki mu jih je zadal fašizem prav zaradi njegovega strmljenja, da bi morali nastopiti med obema državama prijateljski odnosi s priznavanjem najprej narodnih pravic narodnim manšnam na eni in drugi strani in nato pa z reševanjem obmejnih gospodarskih in drugih problemov. Skoraj neverjetno se nam zdi, da bi sedanja italijanska vlada trpela, da bi moral, iz nekkih čisto formalnih razgovorov, dr. Budal stopiti sedaj ob polnih sedemdesetih letih v pokoj - brez italijanske pokojnine, čeravno je vse življenje učil na šolah pod italijansko upravo ali pod zavetniki po italijanskih šolskih programih.

Dr. Budala imamo mi furlanski Slo-

venci zelo radi, ker je bil prijatelj vseh naših vodilnih mož med 1920-1959 leti. Bil je prijatelj Trinko, Cuffola, Petričiča, Gorenščaka in še mnogih drugih živih in že ranjkih znamenitih furlanskih Slovencev. On je po malem tudi naš, saj je par desetletij delil z nami dobro in slabo. Več slabega kot dobrega.

Dr. Budala imamo tudi zato radi, ker se je moral tudi on skrivati pred oblastmi pod različnimi tujimi imeni, da bi ga ne pogruntali in še kaznovali za njegovo dobro delo v prid slovenščini in italijanščini. Ravno tako se je obnašal, kot se moramo še zdaj mi furlanski Slovenci skrivati in molčati.

FRANCE BEVK:

Moj Martin Čedermac

Kakor da ne verjame, da bi mestno oblečen človek mogel biti Slovenec, če ni od Gorice.

Cuffolo me je vsakokrat prijazno sprejel. Bilo mi je nerodno zaradi njegovega gostoljubja, zakaj male beneške duhovnike so zelo revne, glavne dohodke poberejo župniki. Saj mi o tem ni govoril, a bilo je tako na dlani, da sem lahko opazil. Zanimale so naju druge stvari.

Njegove vnanje podobe se po tolikih letih komaj spominjam. Bil bi v zadregi, če bi ga hotel opisati. Ni bil podoben slokemu, že osvelemu Martinu Čedermacu v knjigi. Toda Čedermacova notranja podoba je bila večji del njegova. Gledal me je z mirnimi, razumnimi očmi in že po prvih besedah doumel, s čim mi kot pisatelju lahko postreže. In ker je bil v središču boja za pravice slovenskega jezika v cerkvi, je to storil s srčno zavzetostjo.

Obzirno, a vendar brez strahu mi je govoril o svojih stanovskih tovariših, o njihovem deležu v tistem boju za ali proti. A najdragocenejša so mi bila njegova osebna doživlja z žigom srčne prizadetosti. Zaradi tega sem se pri pisanju največ oprl nanj in na njegovo okolico. Domačinom ni bilo težko uganiti, da sem opisal njegovo duhovnost in njegovo delavno sobo. On je doživel, da so mu ponujali denar, če odstopi od svojega trdnega stališča. On je bil, ki je v temni noči nesel slovenske katekizme v neko samotno cerkev, da jih je rešil pred zaplenitvijo. Dalje: njega so vaščani opozorili, da ga iščejo jašisti in je nato sredi noči v temi pobegnil skozi samote v Vidmu pred nadškofo, s katerim se je zapletel v razburljiv razgovor.

Ko je knjiga izšla in našla močan odmev tudi v Beneški Sloveniji, so najožji znanci kazali nanj kot na model za kaplana Čedermaca. Nekoliko jih je begala le različna vnanja podoba in starost, ki se nista ujemale. Nikoli nisem izvedel, kakšna je bila njegova sodba o tej zgodbi, ki ji je on dal hrbtenico s svojim pripovedovanjem. Pozneje sva se namreč le še enkrat srečala v Gorici, a to je bilo menda pred izidom knjige. Vedno težje razmere mi niso pustile, da bi se sprehajal po Beneški Sloveniji. S Cuffolom sva

Italija spada med tiste dežele v Evropi, kjer se mnogo manj čita kot v ostalih deželah. Čeprav to ne velja za severno Italijo, velja toliko več za južno, kajti v južni Italiji je analfabetizem »nujen« spremljevalec siromaštva in zostalosti. Mogli bi pa tudi reči, da je siromaštvo posledica obilne nepismenosti ali polpismenosti.

Kljub temu izhaja v vsej Italiji trenutno 5147 raznih publikacij, od katerih je 107 dnevni listov. Iz tega izhaja, da je največ tednikov, -15 dnevnikov, mesečnikov in podobnih periodičnih publikacij. Največ dnevnikov izhaja v Rimu, kjer se z ustreznimi pokrajinskimi izdajami tiska 23 dnevnikov. Med te dnevnikove moramo všteti seveda tudi »Uradni

list«, vatikanski »Osservatore Romano« ter »Giornale radio« in »Telegiornale«, ki ju izdaja RAI in končno tudi dnevnik »Rome Daily American«.

V Milanu izhaja 12 dnevnikov, v Turinu in Genovi po 7, v Neaplju pa 5. zamrzne;

V Italiji izhajajo trije dnevnik v tujih jezikih, in sicer že omenjeni »Rome Daily American«, v Bocnu nemški dnevnik »Dolomiten« in »Primorski dnevnik«.

Zanimiva je »starost« posameznih italijanskih dnevnikov. Najstarejši dnevnik je »Gazzetta di Parma«, ki je bila ustanovljena že leta 1735 in je torej stara 224 let. Sledi ji »Gazzettino della Sera«, ki je začel izhajati leta 1740 kot »Gazzetta di Venezia«. Temu sledi po starosti »Gazzetta di Mantova«, ki je bila ustanovljena 1807, nato »Corriere Mercantile« iz Genove, ki izhaja 125 let. Dnevnik »Gazzetta del Popolo« je prvi zagledal luč revolucionarnega leta 1848. Dnevnik »Nazione« iz Florence pa je letos, kot smo ob času poročali, slavil svojih sto let. Enako starost bo dočakal »Giornale di Sicilia« prihodnje leto, kar pomeni, da je začel izhajati v dobi izkrcanja Garibaldijske vojske v Marsali na Siciliji. Vatikansko glasilo »Osservatore Romano« pa bo dopolnilo sto let čez dve leti.

Kar se tiče publikacij, ki ne spadajo med dnevnikove, odpade na tednike 16,8 odst., na mesečnike 39,9 odst., na publikacije, ki izhajajo vsaka dva meseca, tri mesece ali šest mesecev pa 18,2 odst. Iz tega sledi, da odpade na dnevnikove komaj 2,6 odst. od skupnega števila 5147 publikacij. Med te publikacije so seveda všteti tudi številni, žal zelo razširjeni tedniki kot na primer »Grand Hotel« in podobna šara.

Kljub temu pa je vendarle veliko tudi revij kulturnega, tehničnega in znanstvenega značaja, ki sicer niso tako razširjene, ki pa vendarle kolikor toliko prosperirajo. Sem prštevalimo razne literarne revije in strokovne revije za fiziko, kemijo, prirodoslovne vede, astronomijo, pravo, industrijo, trgovino, poljedelstvo, pomorstvo, letalstvo, turizem, medicino, finance, avtomobilizem in podobno.

Ob koncu bomo dodali, da izhaja nad polovico italijanskih periodičnih izdaj v pokrajini Lazio, predvsem v Rimu, takoj za njim pa pride na vrsto Lombardija, oziroma Milan, kateremu sledi Piemont oziroma Turin.

Pred 90 leti prva dopisnica

Pred 90. leti, 1. oktobra 1869, se je v Budimpešti pojavila prva poštna dopisnica na svetu. Uvedba dopisnic je bila pomembna novost v poštne prometu, ker tedaj uporaba kuvert še ni bila razširjena, spričo česar je bilo pakiranje pism dokaj zapletena reč. Kot sleherni novosti so tudi dopisnicam skrajna nekateri nasprotovali, toda ta oblika pisemske pošte je kmalu prišla v splošno rabo, najprej v Budimpešti, zatem pa tudi na Dunaju. Po poštne kongresu v Bernu 1875 je dopisnica prišla tudi v mednarodni poštni promet.

si včasih le po znanih pošiljala pozdrave.

Toda v mislih sem večkrat vasoval pri njem. Najbolj živo nekoč v jeseni leta štiriinštiridesetega, med osvobodilnim bojem. Bilo je sredi sovražnikove ofenzive, ko smo se ustavili v neki samotni hiši na Otlici pri Trnovskem gozdu. Kljub trdim bojem niso bile pretrgane vse kurirske poti, nekega dne je prišla dokaj obilna pošta. Eno pismo — iz Beneške Slovenije — je bilo naslovljeno name, kot na pisatelja »Kaplana Martina Čedermaca«. Velika pola črtanega papirja je bila s krepko pisavo popisana na treh straneh. Nobeno pismo, ki sem ga kdaj prejel v življenju, me ni tako prevzelo kot to. Bral sem ga med drdranjem strojnica in pokanjem tankovskih topičev, ki je odmevalo od Pređeje. Pismo je bilo kot en sam krik, porojen iz srčne bolečine. Črke so vpile in prosile, izražale upanje, da bo Osvobodilna fronta napela vse sile za rešitev beneških Slovencev pred neizbežnim poginom.

O tem sem nekoč že obširneje pisal. Ne bom še ponavljal. Pod pismo se ni nihče podpisal. Kdo bi bil v tistih dneh tvegaj svoj podpis pod tako pismo? Na koncu je stalo le: »Več Čedermaca«. A za vrsticami pisma, ki so izražale strah in bolečino vseh rodoljubov Beneške Slovenije, in za tem podpisom, sem že tedaj slutil obraz Antona Cuffola. Ni bilo priložnosti, da bi mi sam to potrdil, a sem še danes prepričan o tem.

To ali ono, kar sem zgoraj povedal, je bilo že znano. Ne bi se vračal k temu, če bi ne imel za svojo dolžnost, da povem, kdo je bil Anton Cuffolo. Tistim, ki so me kaj izpraševali o nastanku »Kaplana Martina Čedermaca«, sem zamočal njegovo ime. Ze tako je dovolj pretrpel od jašistov, po vojni pa so ga napadali sovražniki. In vendar ni storil nič drugega, kot da je ljubil svoj materinski jezik in ga branil pred nasiljem.

»Siromašna beneška zemlja in njeni ljudje se ga s hvaležnostjo spominjajo. In tudi jaz sem mu u zahvalo in v znamenje hvaležnosti napisal te vrstice.

(Iz »Dela«)

SREZNEVSKIJ:

Gli Slavi del Friuli

(Frjuljskie Slavjane). 17-19 f.

A Tarcento (nella loro lingua »Trčet«, almeno per quello che mi ricordi) incontrai il primo »Slovegn« e gli chiesi come dovessi fare per andare ai suoi monti. Era ubriaco e non sepe dirmi molto, intanto mescolava ininterrottamente parole friulane con maledizioni nel suo linguaggio »Slovegn«. Ho capito però una cosa — confermatami dall'oste della trattoria di Tarcento e dalla mia guida resiana — cioè, che ad ovest di Tarcento non vi sono più »Slovegni«, bensì soltanto Friulani. Nella stessa Tarcento ci sono Friulani in maggioranza...

Alcuni, indovinando quello che cercavo, mi consigliarono di andare a Lusevera (Ter)... Ci andammo. Prendemmo a est un sentiero che saliva sempre più alto in un bosco... Più avanti il sentiero passava fra rocce e sassi, a mezza costa, mentre in basso, nel fondo, rumoreggiava il Torre... A Lusevera trovai un capellano »Slovegn« — veda qui sopra lo schizzo che il capellano ha disegnato per il mio itinerario (la nota avverte che lo schizzo è nella parte della lettera non riprodotta)... Da Lusevera, passando fra i monti, arrivai a Nimis, dove trovai un altro sacerdote »Slovegn«. Costui mi disse fra l'altro che a nord, a ovest e a sud, per un lungo tratto, abitano soltanto »Slovegn« come quelli di Nimis... Più avanti scesi in una valle in mezzo ai monti... e poi anco-

6. ra più avanti mi avvicinai a Cividale. Di tutto quello che ho veduto ed udito, posso farmi questa definizione dei confini occidentali degli Slavi: ad occidente della linea Tarcento, Faedis, Cividale, non ci sono Slavi, ma ad oriente di essa, anche se c'è qualche friulano, abitano esclusivamente Slavi... Essi si possono calcolare ammontare a 19.000.

Putievie Pisjma: Vol. 3 di živaja Starina.

Lettera di Izmail Ivanovič Sreznevskij a sua madre. 2 Maggio 1841. Gorizia (Goerz).

Cara mamma, da quanto tempo non t'ho più scritto? Non t'arrabbiare! — Davvero non potevo fare altrimenti. Il viaggiare, il trasferirsi di continuo, l'interrogare, l'annotare ed intanto il tempo passa ed io solo non so dove sia andato nè quando.

Sono riuscito a prendere delle note a matita, per dirti qualcosa dei miei viaggi, ma alcune si sono perdute ed ora debbo rifare a memoria.

Come vedi, in questi ultimi tempi mi sono mosso parecchio ed ho visto e appreso moltissime notevoli cose. E sono stato anche in Italia. Tu naturalmente ti meravigliai e dirai: Ma come può essere! Se guardi la carta, vedrai che Zelovez (Celovez) si trova a settentrione di Gorizia: ciononostante io sono stato precisamente anche in Italia. Ne sono uscito proprio oggi. Ecco come è avvenuto:

L'amico s'è improvvisamente ammalato a Lubiana ed io partii da solo per Zelovez. Arrivato a Zelovez, feci la conoscenza del prof. Zupan, che è grosso come Avdotja Fedorovna, allegro ed amante della tavola, un chiac-

chierone coltissimo ed un golosone di dolciumi: proprio come il nostro Nikola (è il fratello dello S.: Nikolaj Ivanovič S.): ma è soprattutto coltissimo, lo ripeto.

A Moschburg, a 3 ore da Zelovez, abita un altro signore sloveno coltissimo; è il Jarnik (Urban Jarnik, 1784-1844, poeta e cultore di dialetti carinziani. Mia nota come l'altra più sopra), anch'egli simpaticissimo e ormai vecchio.

Arrivai a Zelovez il 17 aprile. Il 18 andai a Moschburg. Il 19 fui ospite dello Jarnik ed il 20 ritornai a Zelovez, visitando nel ritorno il trono dei Duchi di Carinzia che è un monumento sloveno del IX s. molto importante.

Il 21 passai tutto il giorno con Zupan a Zelovez, ma il 22 aprile mi rimisi in viaggio: presi lo »Stellwagen« per Villacco (Beljak-Willach) e Vrba (Velden). Di qui mi recai a piedi alla pieve di S. Michele a Rožnje (Rozenthal). La strada fino a Vrba scorre lungo la sponda del pittoresco lago Klagenfurtersee, che con la sua apertura e le sue rive mi ha fatto ricordare l'Okà ed il Dnjèpr.

Mi son voluto fermare a Rožnje perchè gli abitanti posseggono un folklore interessantissimo — assai più interessante di quello delle altre località della Carinzia.

Mi intrattenni alla canonica con Don Mayer, che è un cultore, conoscitore ed amante delle tradizioni carinziane, e vi passai tutto il 23, conversando amabilmente e passeggiando per l'incantevole Rožnje. Passa di là la Drava dalle sponde rivestite d'alberi: più in là ci sono i campi e i prati, poi i boschi, ed infine, in alto, splende la neve. Ci sono villaggi sparsi dovunque.

Il 24 aprile passai nella Valle del Zilj (Gail) e cam-

Čas prehladov je prišel

S hladnimi, deževnimi jesenskimi dnevi postaneta marsikomu vsakdanja spremljevalca tudi prehlad in nahod. Zato se je treba primerno pripraviti na hladni in vlažni jesenski čas. Menda ni treba, da si kar na rej tiščimo robec na nos, če pravočasno pomislimo na obleko, ki bo primerna čas, in vremenu.

Tanke perionske ali druge plastične nogavice so kaj lepe na pogled, seveda pa so primerne in dotle, dokler je zunaj lepo in ugodno vreme. V jesenski dež in snežne nemeže pa bomo hodile s toplejšimi nogavicami.

Vse kaže, da se naš organizem v toplih poletnih dneh pomehkuži in se ne more takoj privaditi na nenadno vremensko spremembo, ki nastopi v jesenski dobi. Ker se v mislih ne moremo posloviti od poletja, navadno tudi pozabimo, da je treba pregledati, ali okna in vrata dobro zapirajo. Če bomo vse to pravočasno pregledali, bo manj prehlada zaradi prepriha, in tudi kurjave bomo pozimi manj porabili.

Jeseni se je treba obleči topleje kot poleti, ker sicer bomo tožili o išiasu, revmi, slabi prebavi in težavah v želodcu, o nahodu in prehlajenih očeh, ki so bile izpostavljene preprihi itd.

Površnost v kleti se lahko bridko maščuje

(Nadaljevanje in konec)

Kalo vina

Ko se tiho vrenje zaključilo in ko nastopi prvi jesenski mraz, ne smemo pozabiti, da se vsled tega prostornina vina v sodih zmanjša in nastopi tako imenovani skalo vina.

Predobro je znano, da se nekaj dni po polnitvi sodov količina vina v njih zmanjša in da v sodih nastane praznina, v katero se navadno naseli zrak. Zmanjšanje količine nastopi, ker se vino ohladi in se zaradi tega krči ter zmanjša svojo prostornino. Vsled zmanjšanja prostornine se pojavi v sodu praznina, v katero se naseli zrak.

Če ima vino 14-15 stopinj alkohola se nam ni treba bati posledic, toda v primeru, da gre za vino slabše gradacije, nastopi proces kisanja, med katerim se vino spremeni v kis. Da to preprečimo, dolivamo v sod vino iste vrste. Pri tem dodajanju moramo biti zelo pazljivi. Dolivanje vina slabše vrste ali vina, pri katerem se je že začel proces kisanja nam lahko popolnoma skvari ves pridelek.

Za dolivanje odločimo torej vino iste kakovosti in ga hranimo v steklenih pletenicah in v manjših steklenicah. Pri tem moramo paziti, da zrak ne pride do vina.

Pretek vina

Paziti moramo tudi, da vino pravočasno pretočimo. S pretokom ločimo tekočino od droži. S tem se izognemo veliki nevarnosti. V drožeh so namreč razne nečiste snovi in mrtve celice kvasovk. Te celice vsebujejo beljakovinske snovi, ki so podvržene razgradnji. Pri razpadanju beljakovin se razvijajo plini, ki popolnoma pokvarijo okus vina. Poleg tega se v nepretočenem vinu začnejo škodljiva vrenja, ki povečajo vsebino kislin. Zato moramo nujno ločiti vino od droži. Vino pretočimo večkrat, prvič navadno ob nastopu prvih hladnih dni. Ko se temperatura znatno zniža, se sedesejo razne snovi, ki so raztopljene v vinu in tako dobimo lepo bistro in čisto tekočino. Pri nas pretočimo navadno vino v decembru, ko se je ozračje že ohladilo in ko se je vino očistilo.

Če vino izvira od bolnega ali nedozorelega grozdja, bomo ta pretok izvršili nekaj dni prej. V tem primeru ne bomo čakali, da se vino popolnoma zbistri.

Po tem prvem pretoku navadno izvršimo še druge. Vino se še vedno čisti, manjša pa se tudi količina usedlin; čim starejša je vino, tem večja je lahko časovna razdalja med pretoki. Vsekakor pretakamo vino vedno v času, ko nastopajo spremembe temperature, se pravi spomladi in jeseni. V prvem letu izvr-

šimo vsaj tri pretoke: prvega v decembru, drugega v marcu-aprilu in tretjega v septembru-oktobru.

V naših krajih se povečini zanemarja drugi pretok; to je nevarno, ker se vino spomladi lahko začne kvariti. Zaposmimo si, da se površnost v kleti lahko bridko maščuje.

Perutnina pozimi

Iznajdljivi rejci redijo perutnino zato, da imajo tudi pozimi od nje kar največ koristi; kajti ravno pozimi na splošno najbolj primanjkuje jaje in so zato takrat najdražja. V urejenem, sodobnem perutninarstvu se poslužujemo za izboljšanje zimske nesnosti sledečih ukrepov:

1. redimo zgodnje spomladanske jarečke;
2. redno in obilno krmimo;
3. skrbimo, da voda v napajalniku ne zmrzne.

4. nesnice redno osvetljujemo;
5. kurnico tako uredimo, da ni prehladna.

O vrednosti spomladanskih jarečk, ki začenjajo nesti že jeseni, menda ni potrebno posebej govoriti. Pravilno in zadostno krmiljenje je seveda osnovni pogoj za zimsko nesnost.

Kokoši si na pašni najdejo le malo hrane, zato poskrbimo, da bodo obroki kreme primerno sestavljeni. Poleg žita uporabljamo za pičo razne kuhinjske odpadke. Da ne bi manjkalo beljakovin, ji dodajamo mesne odpadke, prekuhanu kri, mesno in krvno moko, kvas oljne pogače in drugo. Namesto zelenja pokladamo korenje, peso ali silažo. Najenostavnejše je seveda kupiti že sestavljeno krmno mešanico za nesnice. Krmimo redno trikrat na dan. Zvečer damo navadno samo zrnje. Kokoši morajo imeti na razpolago tudi dovolj apnenčaste peska ali apnenega zlonaga ometa.

Da voda v napajalniku ne bi zmrznila, podlagamo pod posodo toplo opeko, ali večkrat na dan prilijemo toplo vodo. Če so kokoši žejne, se to hitro maščuje nad nesnostjo.

Nesnost se pozimi zmanjša tudi zaradi pomanjkanja svetlobe (kratki dnevi). Svetloba namreč neposredno vpliva na nastajanje jaje v kokošjem organizmu. V ta namen si pomagamo z umetnim osvetljevanjem kokoši. Uporabljamo 20-svečno žarnico, ki zadostuje za srednje velik kokošnjak. Luč prižigamo redno in točno vsako jutro ob 5. uri in ugašamo ob 7. ali 8. uri zvečer. Tako dosežemo, da nam kokoši tudi pozimi pridno ne sejo.

Perutnina ni zelo občutljiva za mraz

Rahljajte drevesni kolobar

Rasti mladega in seveda tudi odraslega drevesa ne morete z ničemer bolj pospeševati kot s tem, da olajšate pristop zraka in vlage h koreninam. To pa dosežete pri drevju, ki je posajeno na travnatem zemljišču, le z rahljanjem (okopavanjem) in pletvijo drevesnega kolobarja. Za 1. in 2. leto po saditvi zadostuje obdelan kolobar, ki ima v premeru vsaj 1 m. Pozneje, ko se korenine širijo na vse strani, bi bilo pa treba ta kolobar primerno širiti. Najugodnejša doba za obnavljanje kolobarjev je pozná jesen, da morejo na rahljanju zemljo vplivati zmrzal in zimske padavine. Le brez skrbi torej okopljite tudi ostalo, vsaj mlajše drevje, čimbolj na široko in obrnjeno zemljo pokrite z dobrim gnojem, ko ga boste spomladi podkopali. Podkopljete pa ga seveda lahko tudi sedaj v jeseni v primerni razdalji od debla.

Kako preprečimo gnitje sadja v shrambi

Pogosto zmanjšajo boleznimi plodov rentabilnost naše sadne letine. Del teh bolezni se lahko loti plodov že na drevesu, n. pr. krastavost in monolija. Taksi oboleli plodovi lahko slej ko prej okužijo tudi zdrave plodove v skladišču in prenašajo tudi vse vrste plesnih glivic, ki povzročajo gnitje.

Zavoljo tega je važno, da pride v shrambo samo res zdravo sadje. Če sadje otrešamo in ga nato v košarkah znosimo v klet, ga tam iz košar stresemo na kup in pustimo ležati, seveda ne moremo pričakovati, da bodo tako sadje smatrali za kvalitetno. Mnogo boleznij je mogoče opaziti že pri natančnem sortiranju plodov in tako je tudi možno izvreči vse sumljive in bočne plodove.

Važno je vedeti na kakšen način se da preprečiti gnitje plodov v shrambi.

V kolikor gre za tu boleznij, ki jih je mogoče opaziti na plodovih že, ko so še na drevesu, je odgovor lahek. Tako sadje moramo čimprej porabiti ali pa izrezati bolna mesta ter ga predelati v marmelado. Daljše shranjevanje plodov, ki so oboleli za monolijo in krastavostjo, privede do popolnega uničenja vseh shrankov.

Navaditi se je treba shranjevati le nepoškodovane, neobtočene plodove, kajti vsaka še tako malenkostna poškodba privede slej ko prej do okužbe s kako glivo, kar lahko postane nevarno za vse shranjene plodove. Tako na primer ne smemo dati v sadno shrambo plodov, ki so jih obgrizle miši, ose in sršeni ali pri katerih je opaziti, da so črvivi. Čim bolj se držimo tega pravila, tem manjša je nevarnost, da nam prične kasneje sadje v shrambi gniti.

Omenjeni ukrepi pa bi bili le polovičarski, ako ne bi stalno pregledovali sadnih shrankov in pravilno ravnali z njimi. Shrambe za sadje morajo biti tem-

ne, hladne in zračne. Kjer teh pogojev ni, tudi ni treba računati s tem, da bo sadje dolgo nepokvarjeno obležalo v shrambi.

Še preden spravimo sadje v shrambo, jo je treba natančno očistiti in zažveplati; 4 do 8 gramov žvepla zadostuje za kubični meter. Plodove je treba polagati na police tako, da vsak čas lahko pregledamo vsak plod posebej. Kdor bo uporabil zaboje in deske, ki so že plesnivi, za podlago plodovom, naj se ne čudi, če mu bodo glivice pokvarile vse.

Ako opažamo v shrambi več gnilih plodov, je treba vse shranke prebrati in izločiti vsak plod, ki se nam zdi sumljiv. Take plodove porabimo takoj v kuhinji. Deske, na katerih so bili gnili plodovi, pa moramo zamenjati z novimi ali pa jih temeljito očistiti in razkužiti.

Če se hoto držali omenjenega, bomo lahko preprečili bolj obširno škodo v sadni shrambi in nam bo obležalo dobro sadje tja do poletja.

Mrzla voda proti opeklina

Če se opečete, stopite hitro k najbližji vodovodni cevi in namočite opeklino. To je nasvet, ki so ga dali ameriški kirurgi na svojem sestanku na univerzi v Utahu. Zdravniki so namreč v svoji praksi ugotovili, da je polivanje opeklin takoj po nesreči koristno in zelo priporočljivo. Če se opeklina poliva z mrzlo vodo 15 do 30 minut, skoraj nič ne oteče, manj boli, obenem pa se prepreči izguba podkožne tekočine skozi poškodovane kapilare. Opeklino se pri vsakdanjem opravljanju v kuhinji pogost pojav, zato se splača zapomniti si to najnovejšo ugotovitev in nasvet ameriških kirurgov.

che arriva quasi al ginocchio. Immagina che vista: una mano sul fianco e l'altra abbandonata lungo il fianco, alla soldatesca: è davvero da ridere!

Ballano molto bene: gli uomini saltando e le ragazze andando in circolo, ma soffermandosi sempre colla schiena rivolta al centro danzando cantando. Quando cantano, entrano a coppie nel ballo «la polonaise». Ma danzano pure al suon della musica. I musicanti stanno sotto un tiglio mentre i ballerini danzano intorno al tiglio. La loro festa è piena di buoni auspici ed il Padreterno stesso partecipa al loro ballo. Il «Grande ballo» (Visokoj Raj) comincia con la canzone:

*Buh daj nan dober čas te prvi raj začeti
Te kaj da sme začeli, se tak ga nè b' menèti.
Die dacci buon tempo a cominciare il primo ballo.
E intanto che l'abbiam incominciato, che non lo si
abbia a cessare.*

A S. Giorgio feci conoscenza col parroco, il quale mi presentò ai Baroni di Eichelburg. La Baronessa fu gentilissima con me e mi presentò a tutti i notabili. C'erano alcuni impiegati delle miniere di Bleiberg, tanto famose per il piombo, ed il loro Direttore s'offrì di farmi trascorrere una giornata a visitare le gallerie della miniera. Così andai con lui e pernottai a Bleiberg. Passai tutto il 26 aprile in miniera, in cui le gallerie sono a 150 sažen di profondità e sono talvolta lunghe I verst e mezza in rettilineo. C'è da restare veramente stupiti! Come possono degli esseri umani lavorare per 12 ore consecutive nella solitudine oscura senza venire alla luce?

Tornai a Bistrizza la sera stessa: mi accompagnava

uno di Zijl. In altra compagnia partii l'indomani per Tarvisio. A Tarvisio sono Tedeschi. Bisognava però attraversare terra tedesca per poter arrivare a Resia. I Resiani sono gli abitanti della «Valle della Resia» (italiano nel testo: mia nota), che è una parte dell'Italia veneziana e sta al confine colla Carinzia. Poche notizie di loro erano state date dal Dobrovski, poi più nessuno da quel tempo ha più detto nulla di loro, tanto che neanche qui a Tarvisio nessuno sa dirmi dove stia quella valle.

Trovato sulla carta il villaggio di Resiutta, non potei fare a meno di sospettare che Resia si dovesse trovare là vicino, perciò andai prima a Tarvisio per poi recarmi a Resiutta. Volevo partire per Resiutta già il 27, ma sfortunatamente quel giorno doveva giungere a Tarvisio l'Imperatrice ed io non ebbi modo di trovare una carrozza e doveti restare a Tarvisio a pernottare. Vidi l'Imperatrice e notai anche l'indifferenza della gente verso di lei; il giorno dopo potei partire.

La valle per la quale passa la strada è selvaggia. Le pendici dei monti sono brulle. Il fiume occupa soltanto una decima parte del suo letto sassoso. Qua e là qualche cespuglio, polvere tremenda, caldo soffocante! A Pontebba, passato il ponte, mi trovai in Italia. Tutto era d'improvviso cambiato. Case poverissime; di pietra, a 2 o 3 piani; tetti piatti; alberi intorno alle case e la vite; occhi neri, capelli neri o grigi; neanche una parola di tedesco o di slavo. A qualcosa può servire il francese, ma la parlata indigena è un qualcosa di mezzo tra il francese e l'italiano ed è bellissima, nonpertanto è incomprensibile e fa smoccolare accidenti.

(Continua)

minai tutto il giorno. La guida mi ha portato la borsa da viaggio e l'ombrello infoderato, tanto da farlo apparire come uno strumento da geometra, ed io passavo perciò da ingegnere. Quant'è utile questo camminare chiacchierando e facendosi raccontare varie cose dalla guida! In un solo giorno s'apprende di più che in una intera settimana. Alla sera tardi siamo arrivati a Bistrizza (Feistritz), che è una delle principali città della Valle del Zijl. Non so se la troverei sulla carta. Gli abitanti sono completamente circondati da tutti i lati da popolazione tedesca, eppure riescono a conservare la loro individualità e carattere slavi.

Volevo passare il 25 aprile nel villaggio di S. Giorgio, essendo sagra colà; pernottai perciò a Bistrizza e l'indomani all'alba andai a S. Giorgio. Ti descriverò in seguito la festa. Per adesso solo poche parole sui costumi della Valle di Zijl. Le fanciulle si presentano compitissime, tutte vestite per recarsi al ballo. Il vestito è cortino, arriva all'incirca alle ginocchia. Le calze sono bianche; le scarpe sono coi tacchetti. Al corpetto portano un fazzoletto, i cui due angoli sono tenuti con uno spillo alla gola, mentre gli altri due cingono alla vita e sono annodati di dietro. In testa portano un fazzoletto bianco legato in tal modo da permettere agli angoli estremi di essere fermati sotto le tracce, mentre gli altri due sono annodati in modo allentato ai lati. Infallibilmente il fazzoletto deve terminare ad angolo sopra la fronte. La camicietta è con maniche, che sono molto, molto corte e ricamate. Dimenticavo di dirti che alla vita portano anche una cintura nera di cuoio, con qua e là cuciti ornamenti di piume. Sul fianco hanno un coltello nel fodero,